

МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ АУДИТИДА ИЧКИ НАЗОРАТ ТИЗИМИНИ БАҲОЛАШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

**Хажимуратов Низомжон Шукуруллаевич -
ТДИУ «Молиявий таҳлил ва аудит»
кафедраси мудири PhD доцент**

Аннотация: Мазкур мақолада молиявий ҳисобот аудитида ички назорат тизими самарадорлигини баҳолаш масалалари ёритилган. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида ҳўжалик юритувчи субъектларда ички назорат тизими таркибий қисмларининг элементларига аниқлик киритилган. Шунингдек, мазкур мақолада ички назорат тизимининг таркибий қисмлари очиб берилган.

Таянч сўзлар: ички назорат, ички назорат тизими, аудит, аудиторлик фаолияти, молиявий ҳисобот аудити, аудитнинг халқаро стандартлари, фирибгарлик.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы оценки эффективности системы внутреннего контроля при аудите финансовой отчетности. В результате проведенных исследований были выяснены элементы компонентов системы внутреннего контроля в хозяйствующих субъектах. Также, в этой статье описываются компоненты системы внутреннего контроля.

Ключевые слова: внутренней контроль, система внутреннего контроля, аудит, аудиторская деятельность, аудит финансовой отчетности, международные стандарты аудита, мошенничества.

Annotation: This article discusses the issues of evaluating the effectiveness of the internal control system during the audit of financial statements. As a result of the studies, the elements of the components of the internal control system in business entities were clarified. Also, this article describes the components of an internal control system.

Key words: internal control, internal control system, audit, audit activity, audit of financial statements, international audit standards, fraud.

Кириш. Ҳозирги шароитда ҳўжалик юритувчи субъектлар мулкдорлари ва раҳбарларининг ички назоратнинг самарали ва ишончли амал қилишига қизиқиши ортиб бормоқда. Ички назорат тизими ҳўжалик юритувчи субъект раҳбарияти томонидан бизнесни тартибли ва самарали олиб бориш, активларнинг сақланишини таъминлаш ва маълумотларнинг бузилишини олдини олиш учун фойдаланадиган ташкилий чоралар, усуллар ва амаллар мажмуидир. Бошқарувнинг назорат функциялари мақсадлари ва вазифаларининг кенг талқини, амалда ички назорат хизматини ташкил қилиш мавжуд шакллариининг хилма-хиллиги ички назорат тизими амал қилишини баҳолаш мезонларининг мақбул тузилишини ишлаб чиқиш мураккаблигини белгилаб беради.

Молиявий ҳисобот аудитида ички назорат тизимининг самарадорлигини баҳолаш усуллари халқаро аудит стандартларида кўзда тутилган аудиторлик амалларини қўллашга асосланган. Ички назорат тизимини такомиллаштириш йўналишларидан бири бошқарувда жараёнли ёндашув ҳисобланади. Ички назорат жараёнининг етарли даражада расмийлаштирилмаганлиги, корпоратив стандартлар ва қоидаларнинг мавжуд эмаслиги бошқарув муҳитида назорат функциясини амалга оширишнинг ташкилий ва услубий масалаларини мақсадли равишда ҳал қилишга имкон бермайди.

Адабиётлар шарҳи. Ҳўжалик юритувчи субъектларда ички назорат тизими масалаларига норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва иқтисод-

чи олимларнинг асарларида кенг эътибор қаратилган. Хусусан, “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 21-моддасига биноан “Ички назорат бухгалтерия ҳисобини юритишда, молиявий ва бошқа ҳисоботларни тузишда ҳўжалик операцияларини амалга оширишнинг қонунийлигини, иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқлигини, активларнинг бут сақланишини таъминлаш, талон-тарож қилиш ҳоллари ва хатоликларнинг олдини олиш ҳамда аниқлаш мақсадида бухгалтерия ҳисоби субъектининг раҳбари томонидан қабул қилинган ҳисоб сиёсати асосида ташкил этилган чора-тадбирлар тизимидир” [1], деб белгиланган.

“Муҳим бузиб кўрсатишлар рискларини тадбиркорлик субъектини ва унинг муҳитини билиш асосида аниқлаш ва баҳолаш” номли 315-сон аудитнинг халқаро стандартига мувофиқ, ички назорат - молиявий ҳисоботнинг ишончлилиги, фаолиятнинг натижавийлиги ва самарадорлиги ҳамда қонун ҳужжатларга мослигига қаратилган тадбиркорлик субъектининг мақсадлари эришилишига оқилона даражада ишонч билдиришни таъминлаш учун бошқарув юклатилган шахслар, раҳбарият ва бошқа ходимлар томонидан ишлаб чиқиладиган, амалга ошириладиган ва юритиладиган жараён [3].

Иқтисодиёт фанлари доктори А.Авлокуловнинг фикрича, ички назорат тизимини баҳолашнинг мақсади аудиторлик текшируви вақти ва ҳажмини тўғри белгилаб олиш ҳисобланади.

Айнан ички назорат тизимига баҳо бериш орқали мижоз корхона фаолиятини текшириш дастури тўғри белгиланиши мумкин. Бундан ташқари ички назорат тизимига баҳо бериш ёрдамида аудиторлик ташкилоти мижоз корхонада уни тартибга солиш ва такомиллаштириш бўйича маслаҳат бериши мумкин[4].

Бошқа бир гуруҳ иқтисодчи олимларнинг фикрича, яхши йўлга қўйилган ички назорат тизими ташкилот фаолиятидаги хато ва камчиликларни ўз вақтида аниқлаб, самарали ишлашига ёрдам қилади [5].

Баъзи олимлар бу хусусда қуйидагиларни таъкидлаган: “ички назорат тизими самарадорлигини тўғри баҳолаш молиявий ҳисобот аудитида муҳим ролни ўйнайди. Аудитнинг халқаро стандартларида ҳам аудиторлик текширувларини сифатли олиб борилишида ички назорат тизими масалаларига кенг эътибор қаратилган” [7].

Иқтисодчи олимлар В.Лакис ва Л.Гириунас уқтиришича, замонавий иқтисодий шароитларда корхонани бошқаришнинг энг муҳим воситаларидан бири самарали ички назорат тизими ҳисобланиб, рақобатдош корхоналар ўртасида муваффақиятни таъминлашда устуворлик яратишга хизмат қилади [8].

Д.Димитриевич, В.Милованович, В.Станчичлар ички назорат тизими компания фаолияти самарадорлигини назорат қилувчи ҳаракатлар йиғиндиси бўлиб, ўз олдига қўйилган мақсадларга эришишни таъминлашга хизмат қилади, деган хулосага келишган[6].

Юқорида қайд этиб ўтилган фикрлардан кўриниб турибдики, ички назорат тизимига оид кўплаб тадқиқотлар олиб борилган. Аммо аксарият тадқиқотларда ички назорат тизини ташкил қилишга таъсир этувчи омиллар ва мазкур жараёнда аудиторлик riskини пасайтиришга оид изланишларга етралича эътибор қаратилмаган.

Таҳлил ва натижалар. Молиявий ҳисобот аудитини ўтказиш чоғида аудитор аудиторлик текшируви ўтказиш учун зарур бўлган ички назорат тизими ҳақида билимларга эга бўлиши лозим. Аудитор мазкур билимлардан молиявий ҳисобот эҳтимолий бузиб кўрсатилишини аниқлаш, шунингдек, аудиторлик текширувлари характери, муддати ва ҳажмини режалаштиришда фойдаланади.

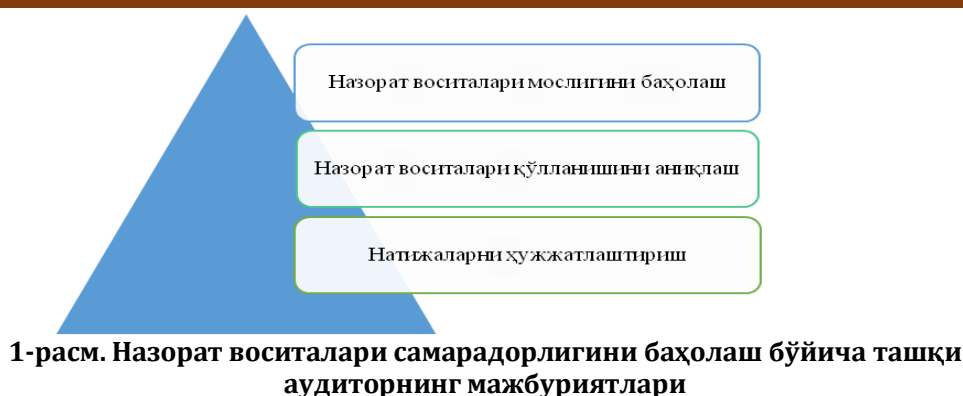
Аудитор текширилаётган субъектнинг фаолиятини ва у амалга ошириладиган муҳитни, шу жумладан ички назорат тизимини, текширилаётган субъект раҳбарияти ёки ходимлари томонидан хатолар ёки ноўрин хатти-ҳаракатлар натижасида юзага келган молиявий

ҳисоботларининг жиддий бузилиши riskини аниқлаш ва баҳолаш, шунингдек, кейинги аудит тадбирларини режалаштириш ва амалга ошириш учун етарли миқдорда ўрганиши керак. Шунга ўхшаш талаблар халқаро аудит стандартларида белгилаб қўйилган. Ушбу талаблар «Муҳим бузиб кўрсатишлар riskларини тадбиркорлик субъектини ва унинг муҳитини билиш асосида аниқлаш ва баҳолаш» номли 315-сон аудитнинг халқаро стандарти билан тартибга солинади. Молиявий ҳисобот аудитида аудитор учун ички назорат тизимини баҳолашнинг мақсади молиявий ҳисоботлардаги жиддий бузиб кўрсатишлар riskларини аниқлаш ва аудиторлик текширувини пухта режалаштириш ҳамда ўтказиш ҳисобланади.

Маълумки, молиявий ҳисобот аудитини ўтказишда ички назорат тизимини тушуниш катта аҳамиятга эга. Хусусан, ушбу тушунча аудитни режалаштириш ва молиявий ҳисоботларнинг жиддий бузиб кўрсатилиши riskини баҳолаш ва аудиторлик текширувида ушбу riskларга жавоб бериш бўйича аудиторнинг профессионал нуқтаи назарини ифода этиш учун асос яратади, масалан:

- текширув жараёнида муҳимлик даражасини аниқлаш ва у тўғрисидаги қарорнинг ўзгаришсиз қолишини баҳолаш;
- ҳисоб сиёсатини танлаш ва уни қўллашнинг мақсадга мувофиқлиги ҳамда молиявий ҳисоботларда маълумотларнинг ошкоралигини кўриб чиқиш;
- аудиторнинг алоҳида эътиборини талаб қиладиган, хусусан, алоқадор томонлар билан битимлар, ташкилот фаолиятининг узлуксизлиги ёки бизнес операцияларининг мақсадларини ўрганиш бўйича раҳбариятнинг тахминлари билан боғлиқлиги юзасидан аудиторлик текшируви ўтказиладиган объектни аниқлаш;
- аудиторлик riskини оптимал даражага камайитириш мақсадида кейинги аудиторлик амалларини режалаштириш ва амалга ошириш;
- олинган аудиторлик далилларининг, шунингдек оғзаки ва ёзма ахборотлари ва текширилаётган субъект раҳбариятининг тушунтиришларининг мақсадга мувофиқлиги ва мослигини баҳолаш.

«Муҳим бузиб кўрсатишлар riskларини тадбиркорлик субъектини ва унинг муҳитини билиш асосида аниқлаш ва баҳолаш» номли 315-сон аудитнинг халқаро стандарти томонидан ўрнатилган назорат воситаларининг самарадорлигини баҳолашда ташқи аудиторнинг мажбуриятлари 1-расмда келтирилган.

Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

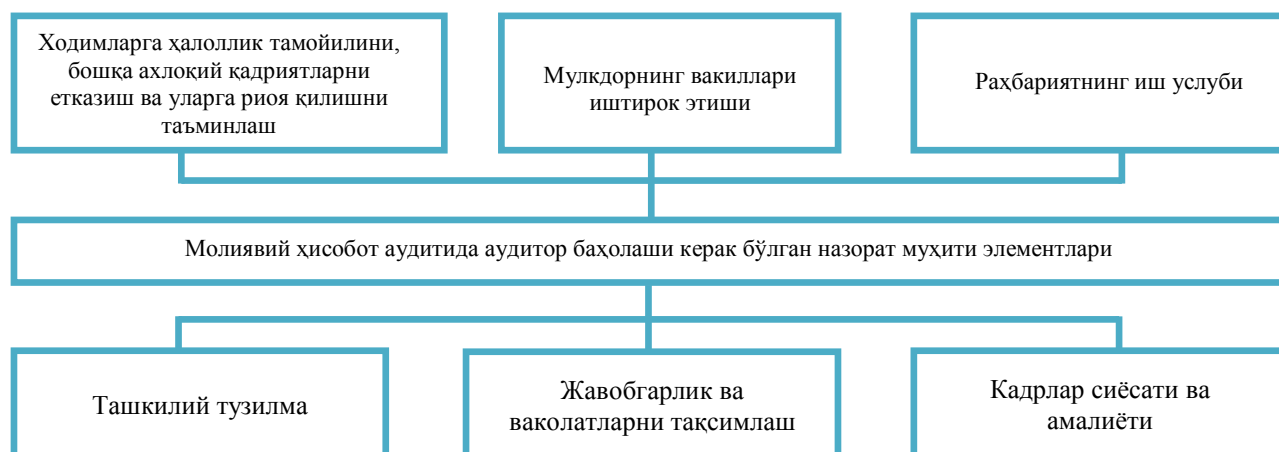
Ташкилотнинг назорат воситалари муҳим бузиб кўрсатишларни олдини олиш ёки аниқлаш ва тузатиш қобилиятини кўриб чиқишни ўз ичига олади. Аудиторлик текшируви молиявий ҳисоботларнинг жиддий бузиб кўрсатилиши рискин камайтириши ёки олдини олиш мумкинлигини баҳолаши керак.

Фикримизча, аудитор ички назорат тизимининг бешта таркибий қисми кесимида назорат воситаларидан фойдаланиш ҳолатини аниқлаши керак: назорат муҳити; текширилаётган шахс рискларини баҳолаш жараёни; молиявий ҳисоботларни тайёрлаш билан боғлиқ ахборот тизими; назорат амаллари; назорат воситалари мониторинги.

Ташқи аудитор баҳолаши лозим бўлган назорат муҳити элементлари 2-расмда акс эт-

тирилган.

Ташқи аудитор томонидан назорат муҳити элементларининг самарадорлигини баҳолаш аудиторлик далилларини олиш амаллари орқали бажарилади. Аудиторлик далилларини тўплашда аудитор қуйдаги амалларни қўллаши мумкин: назоратлаш, текширув, сўров, ҳисоблаш, таҳлилий амаллар, ташқи тасдиқнома, қайта текшириш. Назорат муҳити элементларини ташқи аудитор томонидан баҳолаш моделида аудитор сўровлар ва рискларни баҳолашнинг бошқа амалларини бирлаштириш, ҳужжатларни кузатиш ёки текшириш орқали назорат муҳити элементларидан фойдаланиш тўғрисида тегишли аудиторлик далилларини олиши кўрсатилган.

2-расм. Молиявий ҳисобот аудитида аудитор баҳолаши керак бўлган назорат муҳити элементлари

Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Шуни таъкидлаш жоизки, 315-сон аудитнинг халқаро стандарти аудиторга фирибгарлик рисқи билан боғлиқ масалаларга алоҳида эътибор қаратиб, назорат муҳити ҳақида тушунчалар олишга кўрсатма беради. “Молиявий ҳисоботлар аудитидаги фирибгарликка нисбатан аудитор мажбуриятлари” номли 240-сон АХСга биноан, фирибгарлик - раҳбарият, бошқарув юклатилган шахслар, ходимлар ёки учинчи

шахслар орасидан битта ёки бир нечта шахслар томонидан алдаш йўли билан ноҳаққоний ва ноқонуний манфаат кўриш мақсадида атайлаб қилинадиган ҳаракат[2]. Бухгалтерия ҳисоби тизимида фирибгарлик молиявий ҳисоботни бузиб кўрсатиш билан боғлиқ қасддан қилинган ҳаракатлар ёки ҳаракатсизлик билан тавсифланади. Ички назорат тизимини баҳолашда аудитор инсофсиз ҳаракатлар натижасида жид-

дий бузиб кўрсатишлар рискени аниқлаш учун зарур бўлган маълумотларни олиш учун аудитор текшириладиган субъект раҳбариятига қуйидагилар тўғрисида саволлар юбориши керак:

- текшириладиган субъект раҳбарияти томонидан молиявий ҳисобот инсофсиз ҳаракатлар натижасида жиддий бузиб кўрсатилиши ҳолати;

- инсофсиз ҳаракатлар рискени аниқлаш ва уларга жавоб бериш учун текшириладиган субъект раҳбарияти томонидан олиб бориладиган жараён;

- инсофсиз ҳаракатлар натижасида келиб чиқадиган рискларни аниқлаш ва бундай рискларга нисбатан чора-тадбирлар кўриш жараёнида раҳбарият ва текшириладиган субъект вакилларининг ўзаро муносабатлари;

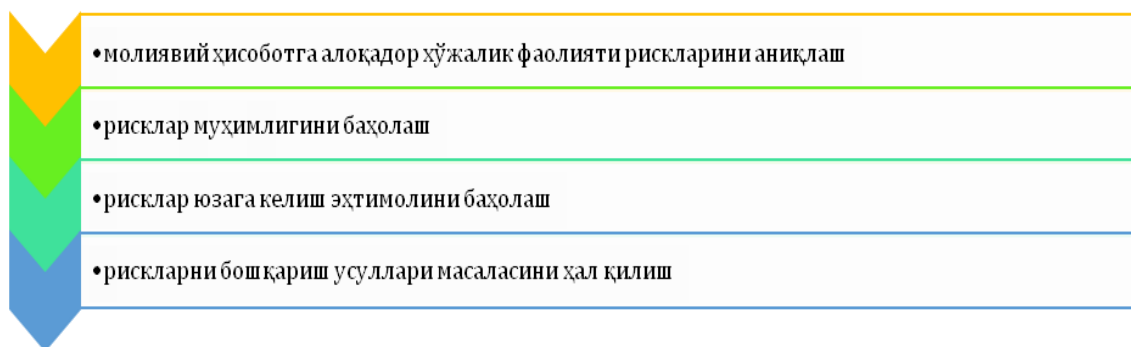
- ходимлар билан иш юритиш қоидалари ва ахлоқий меъёрлар тўғрисида бошқарув нуқтаи назаридан аудиторлик текшируви ўтказиладиган корхона раҳбарияти ва ходимлари ўртасидаги ўзаро муносабатлар.

Таъкидлаш жоизки, қониқарли назорат муҳитининг мавжудлиги аудиторнинг ахборот-

ни жиддий бузиб кўрсатилиши рискени баҳолашида ижобий омил бўлиб, кейинги амалларнинг характери, муддати ва ҳажмига таъсир қилиши мумкин. Хусусан, бу инсофсиз ҳаракатлар рискининг камайишидан далолат бериши мумкин. Шу билан бирга, назорат муҳитидаги камчиликлар назорат воситаларининг самарадорлигига путур етказиши мумкин.

Кейинчалик, аудитор ички назорат тизимининг иккинчи таркибий қисми – текшириладиган субъект томонидан рискларни баҳолаш жараёнида бошқарувдан фойдаланиш ҳолатини аниқлаши керак. Рискларни баҳолаш жараёни ташкил этиш ва қўллашни баҳолашда, аудитор текшириладиган объектни бошқариш қандай амалга оширилишини аниқлайди.

Агар текшириладиган субъект томонидан рискларни баҳолаш жараёни мавжуд ҳолатлар доирасида тегишли характерга эга бўлса, бу аудиторга ахборотни жиддий бузиб кўрсатиш рискларини аниқлашда ёрдам беради. Ташқи аудитор баҳолаши лозим бўлган текшириладиган субъект рискларини баҳолаш жараёни элементлари 3-расмда акс эттирилган.

3-расм. Молиявий ҳисобот аудитида аудитор баҳолаши лозим бўлган текшириладиган субъект рискларини баҳолаш жараёни элементлари

Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ташқи аудитор текшириладиган субъект раҳбариятига ҳўжалик фаолияти рисклари тўғрисида сўровларни юборади ва ушбу рискларни маълумотларнинг жиддий бузиб кўрсатилишига олиб келиши мумкинлиги нуқтаи назаридан кўриб чиқади. Аудиторлик текшируви давомида аудитор раҳбарият аниқлай олмаган маълумотларнинг жиддий бузиб кўрсатилиши рискени аниқлаши мумкин. Бундай ҳолатларда, аудитор, бу риск асосан текшириладиган субъект томонидан рискларни баҳолаш жараёнида аниқланиши керак бўлган риск эканлигини ва агар шундай бўлса, нима учун бундай бўлмаганини аниқлайди. Аудитор текшириладиган субъект томонидан рискларни баҳолаш жараёнида сезиларли камчиликлар мавжудлиги тўғрисида хулоса чиқарса, аудитор мулк эгаларининг вакиллари билан боғланади.

Маълумки, таҳлилий амаллар ноанъанавий битимлар ёки ҳодисаларни, шунингдек молиявий ҳисоботлари ва аудит билан боғлиқ муаммоларни кўрсатиши мумкин бўлган кўрсаткичлар ва тенденцияларни аниқлашга ёрдам беради. Таҳлилий амаллар рискларни баҳолаш амаллари сифатида амалга ошираётганда, аудитор кутиладиган самарадорлик кўрсаткичларини баҳолайди. Агар кутилган натижаларнинг ушбу кўрсаткичларни қайд қилинган суммалар ёки ҳисобланган миқдорлар асосида ҳисоблаб чиқилган кўрсаткичлар билан таққослаш одатий ёки кутилмаган натижаларга олиб келса, аудитор ушбу натижаларни жиддий бузиб кўрсатишлар рискени аниқлашда ҳисобга олади. Кузатув ва назорат қилиш текшириладиган субъектнинг раҳбарияти ва бошқа ходимларига сўровларни юбориш учун асос бўлиб,

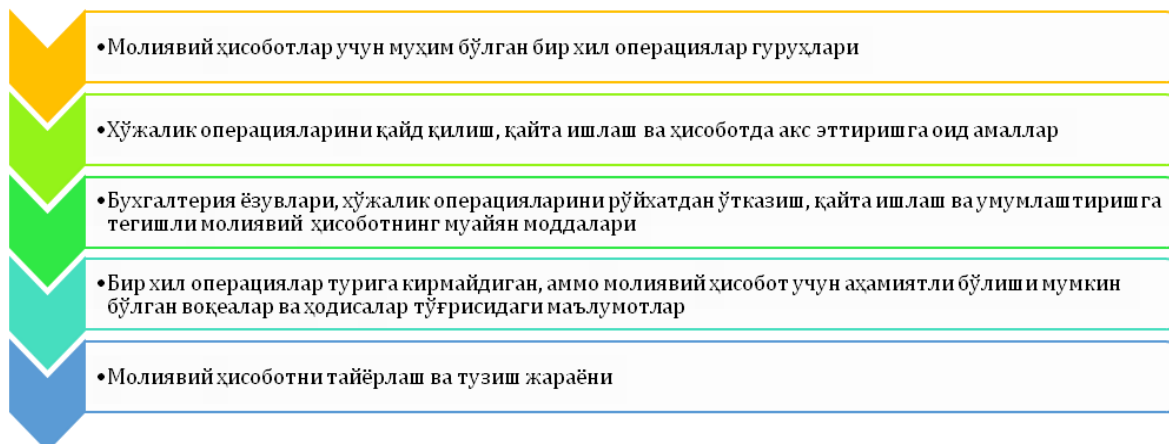
шунингдек, текширилаётган субъект томонидан рискларни баҳолаш жараёни тўғрисида маълумот манбаи ҳисобланади. Бундай аудит амаллари одатда қуйидагиларни ўз ичига олади:

- текширилаётган субъект операциялари ва фаолиятининг турли соҳаларини кузатиш;
- ички назорат тизими регламентлари ва

ҳисоб қайдларини назорат қилиш;

- ҳисоботларни ўрганиш;
- молиявий ҳисобот учун маълумотлар шакллантирадиган ахборот тизимларида ҳўжалик операциялари акс этишини кузатиб бориш.

Аудитор баҳолаши лозим бўлган ахборот тизимлари элементлари 4-расмда акс эттирилган.

4-расм. Молиявий ҳисобот аудитида аудитор баҳолаши керак бўлган ахборот тизимларининг элементлари

Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Танишув жараёнида аудитор операцияларни қайта ишлаш тизимларидан маълумотларни Бош китобга ёки молиявий ҳисобот тузиш тизимига узатиш учун қўлланадиган амалларни кўриб чиқади.

Операцияларни қайта ишлаш тизимлари ва молиявий ҳисоботларни тайёрлаш тизимлари деганда, ҳўжалик операциялари тўғрисидаги маълумотларни қўлда ёки автоматлаштирилган рўйхатдан ўтказиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш тизимлари тушунилади. Шунингдек, аудитор текширилаётган субъектнинг ҳўжалик фаолияти билан боғлиқ бўлмаган воқеалар ва ҳодисалар, масалан, активларнинг амортизацияси ёки қадрсизланиши ёхуд дебиторлик қарздорлик ҳолатлари тўғрисидаги молиявий ҳисоботлар билан боғлиқ маълумотларни тўплаш тартибини ўрганиши керак.

Аудитор текширилаётган субъектнинг фаолият шартларига мувофиқлиги тўғрисида хулоса чиқариш учун молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ва тузиш билан боғлиқ бўлган текширилаётган шахснинг ахборот тизимлари ишини тушуниши керак.

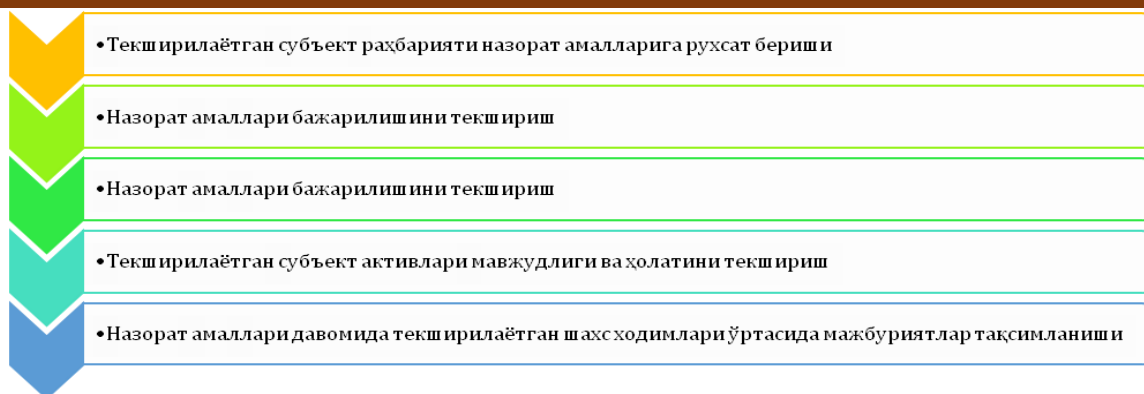
Ҳўжалик операцияларини рўйхатга олиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш жараёнларини кузатиш ва назорат қилиш текширилаётган субъект ахборот тизимларининг ишонччилигини баҳолаш учун асос бўлиши мумкин. Бухгалтерия ҳисобида мураккаб ёки ғайриоддий операцияларни бажариш ёки ҳисобот бериш

билан шуғулланадиган ходимларга юборилган сўровларга жавоблар аудиторга аудиторлик ташкилотининг бухгалтерия ҳисобининг баъзи қоидаларини танлаш ва қўллашнинг мақсадга мувофиқлигини баҳолашда ёрдам беради.

Аудитор молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун зарур шартлар даражасида маълумотларнинг жиддий бузилиши рискин баҳолаш учун текширилаётган субъектнинг назорат амаллари тўғрисида етарлича маълумотга эга бўлиши ва баҳоланган рискларни ҳисобга олган ҳолда кейинги аудит амалларини ишлаб чиқиши зарур. Назорат амаллари текширилаётган субъектнинг назорат фаолияти бажарилишини ва аудит қилинадиган мақсадларга эришишга тўсқинлик қилиши мумкин бўлган хатарларга нисбатан зарур чоралар кўрилишини таъминлайдиган амалларини ўз ичига олади. Қўлда ёки ахборот тизимлари ёрдамида амалга ошириладиган текширилаётган субъектнинг назорат амаллари турли мақсадларга эга ва турли ташкилий ҳамда функционал даражаларда қўлланилади.

Ташқи аудитор бажариши лозим бўлган назорат амаллари 5-расмда кўрсатилган.

Текширилаётган субъектнинг назорат амаллари билан танишар экан, аудитор, авваламбор, операциялар гуруҳлари, бухгалтерия баланслари ёки муайян ҳолатларидаги жиддий бузилишларни олдини олади ёки аниқлайди.

5-расм. Молиявий ҳисобот аудитида аудитор баҳолаши лозим бўлган назорат амаллари

Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Аудитор молиявий ҳисоботлар бўйича ички назорат тизимини баҳолаш учун текшириладиган субъект бажарадиган асосий фаолият турларини аниқлаши керак. Аудитор мониторинг бўйича чора-тадбирлар учун ахборот манбаи нима эканлигини ва унинг асосида раҳбарият тегишли мақсадларни амалга ошириш учун етарли даражада ишончли деб ҳисоблайдиган ҳолатлар аниқланиши керак. Мониторинг фаолиятида қўплаб аудиторлик субъектлари учун ички аудиторлар ёки шунга ўхшаш функцияларни бажарадиган ходимлар иштирок этишади.

Мониторинг назорати соҳасидаги ҳаракатларда, текширилаётган субъект раҳбарияти ташқаридан олинган маълумотлардан фойдаланиши мумкин. Агар аудитор аудит мақсадларида текширилаётган шахснинг жараёни учун шакллантирилган маълумотларидан, хусусан ички аудиторнинг ҳисоботларидан фойдаланмоқчи бўлса, аудитор маълумотни текшириш пайтида унинг фойдаланиш учун етарлича батафсил ёки ишончли эмаслигини аниқлаши керак.

Шундай қилиб, тадқиқот давомида назорат воситаларининг самарадорлигини баҳолаш учун аудитор текшириши керак бўлган ички назорат тизими таркибий қисмларининг элементлари аниқланди. Мазкур элементларга аудиторлик текширувларида алоҳида эътибор қаратилиши молиявий ҳисоботларда жиддий бузиб кўрсатилиш рискин аниқлаш ва аудитни оқилона режалаштиришга имкон беради.

Хулоса

1. Хўжалик юритувчи субъектлар ўз олдиларига қўйилган мақсадларига эришишида фаолиятни тўғри ташкил қилиши ва унинг устидан доимий назоратни амалга ошириши лозим. Шу боисдан хўжалик юритувчи субъектларда ички назорат тизимини ташкил қилиш масалаларига илмий тадқиқотларда кенг эътибор қаратилмоқда. Фикримизча, ички назорат тизимининг самарали йўлга қўйилишида илғор илмий ютуқлар ва инновацион технологияларни кенг қўллаш лозим.

2. Аудиторлик текширувларининг пухта режалаштирилиши ва муаян изчиллик билан амалга оширилишида аудиторлар томонидан ички назорат тизими самарадорлигини баҳолашга кенг эътибор қаратилади. Ички назорат тизимида ҳолисона баҳо бериш муҳимлик ва риск даражаларини тўғри аниқлаш ва аудиторлик танлаш кўламини оптимал белгилаш имконини беради.

3. Аудиторлик ташкилотларининг иши сифати улар томонидан аудиторлик рискининг тўғри белгиланишига бевосита боғлиқдир. Аудиторлик рисқи таркибида назорат рисқи алоҳида ўрин тутиб, унинг даражаси бевосита хўжалик юритувчи субъектларда ички назорат тизими ҳолатидан келиб чиқади. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида юқорида берилган ички назорат тизимини баҳолаш борасидаги таклифларнинг қўлланилиши аудиторлик рискининг мақбул даражасини белгилаш имконини беради.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. "Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. www.lex.uz.
2. ISA 240-The Auditor's Responsibilities. Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements. www.iasplus.com.
3. ISA 315-Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement. www.iasplus.com.
4. Авлоқулов А.З. Аудиторлик текширувида ички назорат тизимини баҳолаш. // "Молия" илмий журнали. -Тошкент, 2012. №5-6. 64-67-б.
5. Aziz M.A.A., Said, J. and Alam, M.M. 2015. Assessment of the Practices of Internal Control System in the Public Sectors of Malaysia. Asia-Pacific Management Accounting Journal, Vol. 10(1), pp. 43-62.
6. Dragomir Dimitrijevic, Vesna Milovanovic, Vladimir Stancic. The Role of A Company's Internal Control System in Fraud Prevention. //Financial Internet Quarterly "e-Finance" 2015, vol.11/ № 3. s. 34-44.
7. Janet B. Morrill, Cameron K. J. Morrill, Lori S. Kopp. Internal Control Assessment and Interference Effects. //Behavioral Research In Accounting Volume 24, Number 1, 2012.
8. Vaclovas Lakis, Lukas Giriunas. The concept of internal control system: theoretical aspect. //Ekonomika 2012 vol. 91(2).